

РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА РЕАЛІЇ УКРАЇНИREFORMING OF THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINIAN ECONOMY
IN THE CONDITIONS OF TRANSFER PRICING OPTIMIZATION:
EUROPEAN EXPERIENCE AND REALITIES OF UKRAINE

УДК 392.021.8:339.972

DOI <https://doi.org/10.32843/bses.52-3>**Гончаренко О.О.**

студентка

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова**Бичкова Н.В.**

к.е.н., доцент,

доцент кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова**Honcharenko Olena**

Odessa I.I. Mechnikov National University

Buchkova Nataliia

Odessa I.I. Mechnikov National University

Особливістю сучасного етапу розвитку аграрного сектору економіки України є тенденція створення високоприбуткових структур холдингового типу. Ця тенденція зумовлює появу нового завдання для аграрного сектору економіки – ефективного регулювання діяльності агрохолдингів. У статті проаналізовано поточний стан і проблеми аграрного сектору економіки України. Серед них особлива увага приділяється ролі агрохолдингів, а також місця трансфертного ціноутворення в їхній діяльності і його впливу на аграрний сектор економіки країни. Зокрема, розглядається реалізація плану BEPS в контексті оптимізації трансфертного ціноутворення. Стаття узагальнює практичний досвід країн Європейського Союзу в питаннях ведення аграрної політики та оптимізації механізму регулювання трансфертного ціноутворення. На підставі цього запропоновано рекомендації зі вдосконалення державної аграрної політики України з урахуванням європейського досвіду.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, агрохолдинги, трансферне ціноутворення, європейський досвід, аграрна політика.

Особенностью современного этапа развития аграрного сектора экономики Укра-

ины является тенденция создания высокодоходных структур холдингового типа. Эта тенденция обуславливает появление новой задачи для аграрного сектора экономики – эффективного регулирования деятельности агрохолдингов. В статье проанализировано текущее состояние и проблемы аграрного сектора экономики Украины. Среди них особое внимание уделяется роли агрохолдингов, а также месту трансфертного ценообразования в их деятельности и его влиянию на аграрный сектор экономики страны. В частности, рассматривается реализация плана BEPS в контексте оптимизации трансфертного ценообразования. Статья обобщает практический опыт стран Европейского Союза в вопросах ведения аграрной политики и оптимизации механизма регулирования трансфертного ценообразования. На основании этого предложены рекомендации по усовершенствованию государственной аграрной политики Украины с учетом европейского опыта.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, агрохолдинги, трансфертное ценообразование, европейский опыт, аграрная политика.

Ukraine today has real opportunities to become the main supplier of agricultural products to some regions of the world, provided a qualitatively new level of sustainable development. That's why development of the agricultural sector, as one of the most important sectors of the country's economy, has always been an important point for Ukraine. A feature of the modern stage of development of agriculture in Ukraine is the strengthening of the tendency to create highly profitable holding-type structures. This trend leads to the emergence of a new task for the agricultural sector of the economy – the effective regulation of the performance of agricultural holdings. The article gives an analysis of the current state, key trends in agricultural sector development, including analysis of indicators of agricultural holdings, and problems of agriculture in Ukraine. Among them, special attention is paid to the role of agricultural holdings, as well as to the place of transfer pricing in their performance and its impact on the agricultural sector of the country's economy. In particular, the implementation of the «Base erosion and Profit Shifting» project in the context of optimizing transfer pricing is under consideration. The material also examines the extremely relevant in the current realities of land market reform issue of opening Ukrainian land market. The article compares the main aspects of agricultural policies of Ukraine and European Union countries and summarizes the practical experience of the countries of the European Union in matters of conducting agricultural policy and optimizing the mechanism of regulating transfer pricing. In the context of reviewing European Union countries experience, the main postulates of the Common Agricultural Policy and its impact on agriculture and the main principles of transfer pricing regulation are studied. Based on this European experience study, the most strengths of policies are identified and recommendations regarding the improvement of the state agrarian policy of Ukraine are proposed. The problem under consideration has not been studied sufficiently, so it requires further research.

Key words: agricultural sector of the economy, agricultural holdings, transfer pricing, European experience, agricultural policy.

Постановка проблеми. Необхідність вирішення продовольчої проблеми, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування, забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки зумовлює актуальність постійного підвищення продуктивності сільського господарства, створення стійких систем виробництва продуктів харчування, збільшення інвестування в сільську інфраструктуру і сільськогосподарські дослідження. Особливо актуальні ці завдання для країн, у яких аграрний сектор є драйвером зростання економіки, таких як Україна, що входить у трійку лідерів-експортерів агропродукції в країні ЄС. Україна має реальні можливості стати

постачальником аграрної продукції в деякі регіони планети, які з різних причин не можуть забезпечити своє населення потрібними обсягами продуктів харчування, за умови виходу на якісно новий рівень сталого розвитку з метою збалансування економічних, соціальних і екологічних інтересів в сільській місцевості і з урахуванням зарубіжного досвіду виробництва та збуту сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань управління аграрним сектором присвячена велика кількість робіт авторів з різних країн світу, таких як: Е. Дабла-Норріс, Г. Хо [16], Г. Пеер, Ю. Зіннгребе [10], Т. Фацціо [11].

Окремі теоретичні та практичні аспекти функціонування та розвитку аграрного сектору знайшли відображення в роботах вітчизняних учених, таких як: Н. Куцмус, А. Ковальчук, В. Данкевич [2], А. Даниленко, Т. Сокольська, О. Шуст [4], А. Кифак [13] та ін.

Постановка завдання. В умовах інтеграції України в європейський і світовий економічний простір, а також у зв'язку з динамічними змінами внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають можливості досягнення Глобальних Цілей Стійкого Розвитку і цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, не досить опрацьованими є комплексні підходи до обґрунтування концептуальних положень розвитку аграрного виробництва і функціонування ринків сільськогосподарської продукції та землі. Зокрема, особливої актуальності набувають питання фінансового регулювання діяльності великих агрохолдингів України у зв'язку з активною фазою реалізації проекту BEPS (Base erosion and Profit Shifting).

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі передумов розвитку аграрного сектору економіки України в контексті впливу механізмів трансфертного ціноутворення на діяльність аграрних підприємств та визначенні шляхів удоскона-

лення державної аграрної політики України з урахуванням європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор економіки – базовий складник української економіки. За останнє десятиліття він вийшов на передній план економіки. За останні 4 роки аграрний сектор економіки забезпечував 10–12% ВВП України (в номінальному вираженні), входячи до трійки найбільших секторів економіки.

Його розвиток, заснований на інституційних, технологічних і соціальних змінах в сільській економічній системі та сільському суспільстві, проходив у кілька етапів. Н. Куцмус, А. Ковальчук і В. Данкевич виділяють три етапи розвитку аграрного сектору [2]:

– 1990–1999 роки – сільськогосподарські реформи були роздроблені без необхідного наукового, економічного і правового забезпечення, вони мали суперечливий характер з погляду здійснення; істотних і радикальних інституційних змін не було.

– 2000–2004 роки – інституційна трансформація спостерігалася у зовнішньоторговельних і сільськогосподарських підприємствах за рахунок введення експортних субсидій, імпорتنих тарифів і квот; спостерігалася посилення державної підтримки продовольчої безпеки (контроль цін,

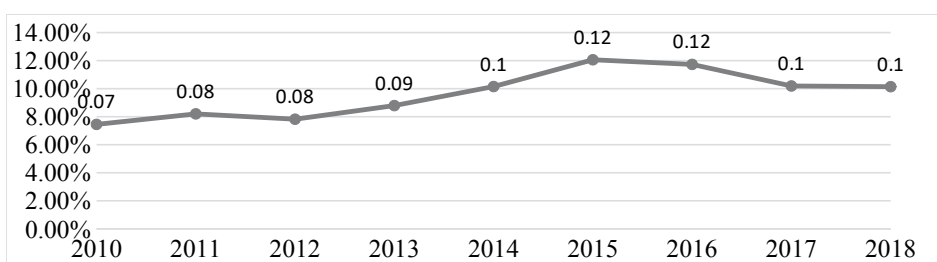

Рис. 1. Динаміка частки аграрного сектору в ВВП України в 2010–2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [1]

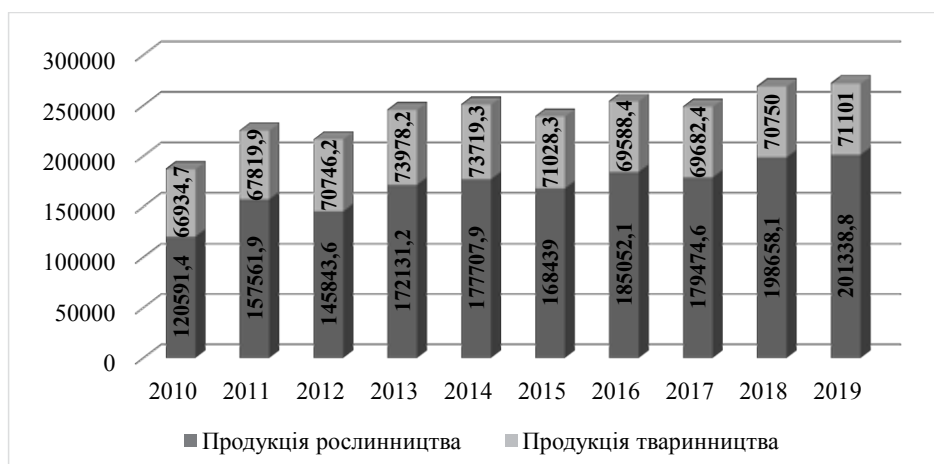

Рис. 2. Продукція сільського господарства України (в постійних цінах 2010 р.) в 2010–2019 рр., млн грн.

Джерело: складено автором на основі [1]

виробничі субсидії, субсидії на закупівлю ресурсів, податкові субсидії, кредитна підтримка і фінансування спільних служб і програм розвитку сільських районів). Наслідками ліквідації колгоспів і незавершеності інституційних перетворень стали спад сільськогосподарського виробництва, безробіття, руйнування соціальної інфраструктури, спад у сільській місцевості.

– 2004 рік – донині – створення високоприбуткових корпоративних структур холдингового типу. На 2019 рік 10-ку рейтингу агрохолдингів України за розміром земельного банку очолюють «UkrLandFarming», «Kernel», «Агропросперіс», «Миронівський хлібопродукт», «АСТАРТА», «МРІЯ» [3].

Сьогодні ключовими сферами сільського господарства України є рослинництво і тваринництво (рис. 2).

Ключовими тенденціями розвитку аграрного сектору української економіки є [1]:

1. Підприємства забезпечують виробництво 60% сільськогосподарської продукції (на 2019 рік), інша продукція виробляється за рахунок господарств населення.

2. У загальному виробництві продукції аграрного сектору економіки в 2019 році лідерами були такі регіони, як Вінницька, Київська, Полтавська, Черкаська, Дніпропетровська області.

3. У розрахунку на одну особу в 2019 році в Україні було вироблено продукції сільського господарства на 6463 грн.

4. Найпопулярнішими товарами на експорт за підсумками 2019 р. в ЄС стали: зернові культури – 52%; масло – 18%; залишки і відходи харчової промисловості – 8%; насіння олійних культур – 7%; м'ясо та харчові субпродукти птиці – 3%.

Водночас у всьому світі потужне й ефективне сільськогосподарське виробництво виступає не першопричиною, а одним із наслідків високого рівня національного загальноекономічного розвитку.

У дослідженні «The Common Agricultural Policy of the European Union – the present and the future Non-EU Member States point of view» наведені чинники, які певною мірою стримують розвиток аграрного сектору економіки України. Такими факторами є [4]:

- високі витрати виробництва;
- низький рівень фінансування і високі кредитні ставки;
- відсутність інвестицій;
- невідповідність цін;
- ресурсний і структурний дисбаланс сільськогосподарського виробництва;
- низький рівень технологій і ефективності;
- високий рівень виробничих ризиків;
- законодавча недосконалість нормативно-правового забезпечення;
- відсутність правового захисту місцевих виробників;
- нерозвинена сільськогосподарська інфраструктура;

Таблиця 1

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в сільське, лісове та рибне господарство (млн дол.)

	2010	2013	2014	2015	2016	2017	31.12.2018
Обсяги прямих інвестицій (на початок року)	680,0	728,4	776,9	617,0	502,2	586,2	560,9

Джерело: складено автором на основі [6]

Таблиця 2

Рейтингові позиції діяльності агрохолдингів України станом на кінець 2018 р.

Місце	Назва компанії / Земельний банк (тис.га)	Назва компанії / EBITDA* (млн.дол.)	Назва компанії / Обсяг експорту (млрд.дол./ частка в агроекспорті країни)
1	UkrLandFarming (570)	Миронівський хлібопродукт (450)	Kernel Group (2,5 / 12,5%)
2	Kernel Group (550)	Kernel Group (222,5)	«АДМ Трейдінг Україна» (1,2 / 6%)
3	Агропросперіс (400)	Астарт-Київ (65,1)	BUNGE Ukraine (1,1 / 5,7%)
4	Миронівський хлібопродукт (370)	ІМК (50,8)	Cargill (1,1 / 5,3%)
5	Астарт-Київ (250)	Ovostar Union (21,9)	Миронівський хлібопродукт (1 / 5,1%)
6	Континентал Фармерз Груп (165)	Агротон (13)	COFCO Agri Ukraine (1 / 4,9%)
7	ІМК (129,6)	AgroGeneration (10,2)	НІБУЛОН (0,9 / 4,7%)
8	AgroGeneration (120)	Agromino (9,6)	Glencore Ukraine (0,6 / 2,8%)
9	УКРПРОМІНВЕСТ-АГРО (116,5)	Agroliga (5,1)	Louis Dreyfus Company Ukraine (0,6 / 2,7%)
10	Епіцентр-Агро (111)	KSG Agro (2,7)	Агропросперіс (0,4 / 1,9%)

* – EBITDA (Earning before Interests, Taxes, Amortization, Depreciation) – дохід до виплати відсотків, податків та амортизації

Джерело: складено автором на основі [3; 7; 8]

– низька заробітна плата і добробут сільського населення;

– дефіцит фахівців в сільському господарстві.

Структурний дисбаланс викликаний неефективною структурою виробництва, зокрема, вирощуванням сільськогосподарських культур простого циклу виробництва, а також антропогенним впливом на навколишнє середовище і надмірним виснаженням природного потенціалу [4].

Рівень державної підтримки аграріїв, особливо малих і середніх розмірів, нині невисокий. У межах держбюджету 2020 р. закладено 4,1 млрд грн. для підтримки аграрного сектору економіки [5].

Програми інвестування та фінансування сільського господарства слабо розвинені, що беззаперечно впливає на продуктивність і швидкість розвитку сектору. Інвестиційна активність у цьому секторі загалом досить невисока, що підтверджують дані табл. 1.

Незважаючи на збільшення в 2013 і 2014 рр., спостерігається загальна тенденція зниження інвестицій в сектор, за 8 років показник зменшився до 560,9 млн дол. порівняно з 680 млн дол. в 2010 р.

Отже, зі скороченням інвестицій скорочується і діяльність сільськогосподарських підприємств. Кількість практично всіх підприємств зменшилася порівняно з 2012 р. Рівень рентабельності діяльності підприємств нестабільний – з різкими стрибками з 17,5% в 2010 р. до 8,3% в 2013 р., потім до 30,4% в 2015 р. і до 16,5% у 2017р. і 13,5% в 2018 р. [6].

Аналізуючи структуру і динаміку зміни кількості сільськогосподарських підприємств, бачимо, що єдиною організаційно-правовою формою підприємств, яка розвивається, є фермерські домогосподарства. Їхня кількість у 2017 р. збільшилася до 34 137 тис. шт. порівняно з 34 035 тис. шт. у 2012 р. Крім того, фермерські домогосподарства становлять основу сільськогосподарських підприємств – 68,9% всіх підприємств у 2012 р. Цей показник виріс до 74,9% у 2017 р. [6].

Водночас ключовими економічними суб'єктами в аграрному виробництві України є агрохолдинги. Незважаючи на кількісну більшість фермерських домогосподарств, саме холдингові структури обробляють більшість сільськогосподарських площ, забезпечуючи основну частку продукції сільського господарства на експорт та значну частку валютної виручки країни. У табл. 2 наведені показники діяльності агрохолдингів в Україні.

Виходячи з даних табл. 2, можна звернути увагу на величезні розміри господарських земель, які контролюють холдинги. У таблиці також наведено рейтинг холдингів, який дає змогу оцінити фінансові результати компаній, та рейтингова позиція експортної діяльності компаній.

Отже, бачимо, що агрохолдинги, без сумніву, впливають на сільськогосподарський ринок Укра-

їни. Саме тому з метою визначення перспективних шляхів розвитку аграрного сектору економіки України проаналізуємо досвід країн Європейського Союзу.

З метою підвищення продуктивності й ефективності сільського господарства, забезпечення гідного рівня життя споживачів і виробників сільськогосподарської продукції, стабілізації ринків, а також забезпечення безпеки поставок товарів і послуг за доступними цінами для споживачів, держави-члени ЄС розробили спільну аграрну політику – Common Agricultural Policy (CAP) і прямують її завданням і принципам.

Європейська аграрна політика являє собою сукупність заходів щодо розвитку аграрного сектору декількох країн, об'єднаних за територіальною, політичною, демографічною і історичною ознаками, яка на кожному етапі її розвитку і реформування спрямована насамперед на ринкове регулювання і ціноутворення.

Згідно з Договором про заснування Європейського Співтовариства, були ліквідовані бар'єри і передбачені спільні дії країн-членів ЄС для забезпечення економічного і соціального розвитку, а також стійкого поліпшення умов життя і праці (Стаття 34) [9].

Розвитку аграрного сектору сприяють:

- всебічна підтримка фермерів на регіональному, національному та міжнародному рівнях;
- держави-члени ЄС несуть спільну відповідальність за баланс між можливими вигодами і витратами як для виробників, так і для органів управління;
- збільшення бюджетного фінансування розвитку сільських територій; допомога молодим фермерам;
- підтримка вирощування і просування екологічно чистої або органічної продукції сільського господарства;
- фінансування програм сільського розвитку;
- розроблення і фінансування програм розвитку поновлюваних джерел енергії;
- посилення боротьби зі зміною клімату.

Цілі спільної аграрної політики зводяться до постачання населенню аграрної продукції за прийнятними цінами, збільшення доходів селян, перш за все за рахунок підвищення доходів сільгоспвиробників в розрахунок на одну людину і забезпечення високого рівня життя населення, що проживає в сільській місцевості і здійснює сільськогосподарську діяльність.

Реалізація спільної аграрної політики позитивно вплинула на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції країнами-членами ЄС – обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в цінах виробників протягом останніх десяти років збільшилися. Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції свідчать, що регіон характери-

зується високим рівнем інтенсивності та товарності цього сектору, як наслідок:

1) країни-члени ЄС є самодостатніми аграрними країнами, що гарантує продовольчу безпеку і соціальне благополуччя населення;

2) в більшості країн-членів ЄС сьогодні, середньостатистична сім'я витрачає близько 15% свого щомісячного доходу на продукти харчування і це вдвічі менше, ніж це було в середині 20 ст. [10];

3) висока якість сільськогосподарської продукції робить її конкурентоспроможною на світових ринках і дозволяє експортувати продукцію.

Результати діяльності сільськогосподарських підприємств Європи свідчать, що загальна аграрна політика є ефективним механізмом у забезпеченні конкурентного та сталого аграрного сектору економіки, враховуючи виклики продовольчої безпеки, зміни клімату, створення нових робочих місць у сільській місцевості.

Перспективними завданнями аграрної політики країн-членів ЄС є збільшення світового виробництва продуктів харчування до 2050 року в два рази для задоволення потреб населення, чисельність якого постійно зростає, з урахуванням наслідків зміни клімату (втрата біорозмаїття, погіршення ґрунту і якості води).

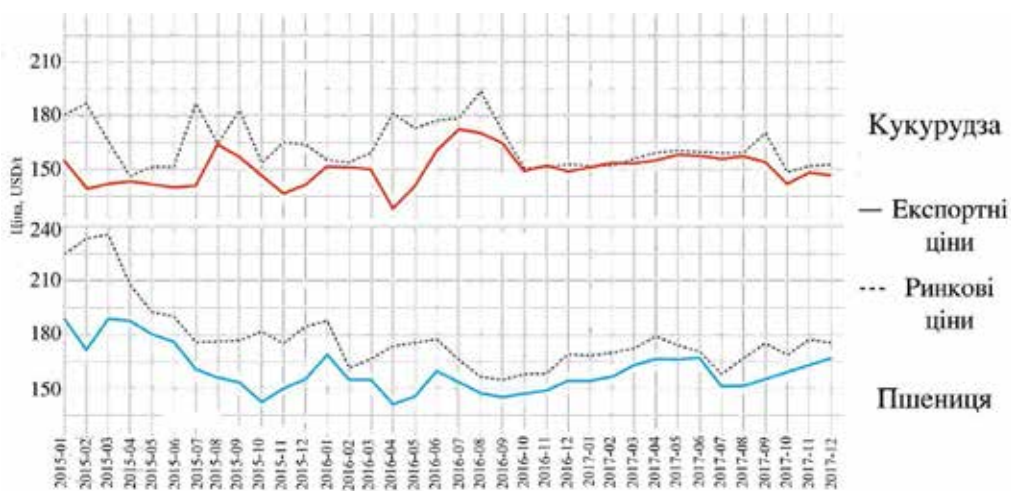
Порівнюючи основні аспекти аграрних політик України та країн ЄС, об'єднаних САР, помітно, наскільки відрізняється рівень державної підтримки аграрного сектору економіки. Фінансування САР є однією з найважливіших статей витрат бюджету Європейського Союзу. Найбільша частка бюджету САР припадає на здійснення прямих виплат фермерам, щоб допомагати справлятися з мінливими ринковими цінами (68,9% в 2017 р.) [10], і частина витрат здійснюється з метою забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Концепт європейської аграрної політики в цьому контексті є яскравим прикладом позитивного сценарію розвитку сільського господарства за допомогою фінансування сільськогосподарських підприємств, зокрема середніх і малих домогосподарств. Більшість країн Європи (особливо Західної) віддає перевагу сімейним фермам, зберігаючи малий/середній розмір фермерського господарства, в чому їм у великій мірі допомагає САР зі своїми програмами фінансування і підтримки.

Особливості сучасного етапу розвитку аграрного сектору економіки в Україні, а саме створення високоприбуткових структур холдингового типу, породжує ще одне завдання в цьому секторі – ефективне співіснування з агрохолдингами та регулювання їхньої діяльності. Особливу увагу привертає зовнішньоекономічна діяльність підприємств.

Група українських дослідників під керівництвом Томмасо Фаччіо в своїй роботі оцінила, що за період з 2015 по 2017 рр. разом з експортом пшениці і кукурудзи потенційно за кордон було переміщено близько 1,5 млрд дол. прибутку агрохолдингів, в результаті чого державою було недоотримано до 1 млрд дол. податків [11]. Це було реалізовано через схему трансфертного ціноутворення (ТЦУ). Використання ТЦУ передбачає, що під час експорту посереднику або структурі, афілійованій з виробником, або ж своїй філії компанія занижує ціну порівняно з тією, за якою в подальшому товар буде проданий.

Результати дослідження, проведеного Т. Фаччіо, показують, що значна частина українського експорту аграрної продукції здійснюється через канали в низькоподаткових юрисдикціях (наприклад, таких як Швейцарія, Нормандські острови Великобританія і Кіпр). У період з 2015 по 2017 р. було виявлено невідповідність між заявленими та рин-

Джерело: Import Genius and Platts

Рис. 3. Динаміка середньомісячних ринкових цін та цін, зареєстрованих на митниці під час експорту

Джерело: [11]

ковими цінами в 10,4% для пшениці і 7,6% для кукурудзи. У грошовому вираженні загальне зниження цін за 3 роки становило приблизно 875 млн дол. для пшениці і 664 млн дол. для кукурудзи [11].

На рис. 3 наведена динаміка відмінності між ринковими і реальними цінами.

Згідно з даними, наведеними на рис. 3, з кінця 2016 р. різниця в цінах починає скорочуватися. Однією з причин скорочення не могла не стати оптимізація трансфертного ціноутворення на законодавчому рівні, включаючи нові правила трансфертного ціноутворення, які вимагають встановлення цін на експорт відповідно до цін, які котируються на товарних біржах.

Вирішення проблеми несплати податку на експорт особливо важливе для України, оскільки її економіка залежить від торгівлі, зокрема у сфері сільського господарства. Тому питання справедливого як для компаній, так і для держави регулювання трансфертного ціноутворення залишаються актуальними для України, як і для всього світу.

Слід визнати, що сьогодні українське регулювання трансфертного ціноутворення не відповідає європейським стандартам. У Європі національне законодавство переважно розроблялося і продовжує розроблятися на підставі керівних документів ЄС і ОЕСР, у країнах же пострадянського простору переважає акцент на внутрішню правозастосовну практику з певним запозиченням міжнародних напрацювань [12].

У межах Європи, крім Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), основними ідейними двигунами в оптимізації трансфертного ціноутворення виступає Європейський Союз, головним чином представлений Європейською комісією і Спільним форумом ЄС із трансфертного ціноутворення.

Основу міжнародно-правових принципів у сфері трансфертного ціноутворення на регіональному рівні Європи закладають такі документи, як:

- Арбітражна конвенція ЄС про уникнення подвійного оподаткування в зв'язку з коригуванням прибутку асоційованих підприємств;
- Кодекс поведінки щодо документації з ТЦУ для асоційованих підприємств в ЄС;
- Кодекс поведінки щодо ефективного застосування положень Конвенції про уникнення подвійного оподаткування в зв'язку з коригуванням прибутку асоційованих підприємств;
- Керівництво ЄС щодо складання договорів про попереднє ціноутворенні;
- Керівництво ЄС з міжгрупових послуг з низькою доданою вартістю.

Розроблені під егідою ЄС, навіть не будучи юридично обов'язковими, а лише допоміжними джерелами регулювання, багато положень знайшли свою імплементацію в національне законодавство низки європейських країн.

Україна прийняла на себе чимало зобов'язань із гармонізації законодавства з ЄС, і, як результат, у контексті подальших змін до Податкового кодексу можна очікувати перенесення норм із рекомендацій ОЕСР та чинних директив Євросоюзу. Натепер у розробленні ОЕСР є 4 більш складних методи контролю за ТЦУ, які будуть запропоновані й Україні [13].

Варто відзначити, що сьогодні система контролю ТЦУ в Україні продовжує розвиватися, що підтверджується постійним вдосконаленням правової бази в цьому питанні. Останнім прикладом служить прийнятий ВРУ на початку 2020 р. законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві», в якому приділяється значення питанням ТЦУ, зокрема впроваджується трирівнева структура звітності з ТЦУ відповідно до плану BEPS (Base Erosion and Profit Shifting – «Розмивання податкової бази і виведення доходів з-під оподаткування»).

Імплементация плану дій BEPS дасть змогу ефективно протидіяти агресивному податковому плануванню, розмиванню податкової бази і виведенню прибутку з-під оподаткування. Наслідком цього має стати те, що більшість схем міжнародного податкового планування втратить свою ефективність, а деякі з них стануть і зовсім незаконними. В умовах значного підвищення ступеня прозорості податковим органам стане значно простіше виявляти і викривати такі схеми.

Теоретично імплементація правил BEPS також може позитивно вплинути на репутацію українського бізнесу на міжнародній арені.

Крім того, у сфері ТЦУ закон передбачає введення правил оподаткування контрольованих іноземних компаній (KIK) для фізичних та юридичних осіб – резидентів України, які є власниками або іншим чином здійснюють фактичний контроль над такою іноземною компанією.

Для України податок на прибуток підприємств, особливо великих агрохолдингів, а також податок на експорт, зокрема сільськогосподарський, який становить значну частину всього експорту країни, є важливою статтею доходів. Тому реалізація механізму BEPS, яка дасть змогу ефективно боротися з ухиленням від оподаткування, вкрай важлива для країни.

У розвитку аграрного сектору економіки України дуже важливе місце займає проблема ринку землі. Одним із головних стримуючих розвиток цього сектору чинників до недавнього часу вважався мораторій на продаж землі. З понад 42 млн га сільськогосподарських угідь України понад 41 млн га (97%) перебували під мораторієм [4]. 31 березня 2020 р. Верховна Рада України розпочала вирішення цього питання, прийнявши закон про обіг

земель сільськогосподарського призначення, який вводить ринок землі в Україні з 1 липня 2021 року.

Прийняття цього закону є епохальним кроком в економічній психології країни, проте тільки першим кроком, оскільки реформа ринку землі передбачає пакет законопроектів, які держава має прийняти. Життєздатна модель ринку землі потребує роботи у сферах ведення Державного земельного кадастру та Державного реєстру Права власності, створення відповідної ринкової інфраструктури, забезпечення доступу до достатнього фінансування і прозорості ринку з погляду володіння, обсягів і цін угод [14].

Крім того, ринок землі повинен розвиватися разом із ринком капіталу, роботи над яким також потребує Україна. Злагоджена робота ринку землі і капіталу в країні відкриє нові можливості фінансування для аграріїв, що може значно підвищити їхню ефективність. Особливо важливу роль інструмент фінансування за рахунок заставної вартості землі може мати для малого і середнього агробізнесу, який не отримує достатньої фінансової підтримки з боку держави.

Одне з обмежень прийнятого закону передбачає, що до 1 січня 2024 року купувати землю зможуть тільки фізичні особи-громадяни України. Ця умова створює перехідний період, під час якого малі і середні аграрії матимуть шанс закріпитися на ринку. Таким чином, створено законодавчі умови, в яких цей бізнес отримує деякі переваги. Важливою умовою для реалізації цього сценарію є надання доступу малим і середнім агропідприємствам до фінансування (за допомогою кредитування) до відкриття ринку.

Порівняно з ринками землі інших країн, зокрема європейських, прийнятий в Україні закон можна вважати досить ліберальним. Тоді як у Європі розміри сільськогосподарських підприємств обчислюються десятками і сотнями гектарів, український закон передбачає концентрацію до 10 тис. га в одних руках. Це передбачає розвиток досить великих за європейськими мірками господарств.

Впровадження ринку землі значно зміцнить баланси і великих сільськогосподарських підприємств, дозволяючи їм також залучати банківське фінансування, використовуючи землю як заставу. Право власності на землю, на відміну від здачі в оренду, також створить додаткові стимули для сільськогосподарських підприємств інвестувати в поліпшення продуктивності і родючості земель, переносючи фокус на більш довгострокове планування.

Згідно з аналізом Світового банку, впровадження ринку землі має посприяти додатковому зростанню ВВП на 0,5–1,5% [14]. Однак ефект від відкриття ринку землі не буде відчутний швидко, в найближчі роки він буде мінімальним. На перших порах господарствам доведеться вилу-

чати кошти з процесу розвитку виробництва на користь витрат на покупку землі. У такій ситуації складно говорити про значні темпи приросту ВВП. Істинну користь можна буде відчути пізніше, коли аграрії викуплять землі і приступлять до інвестування в їхній розвиток (меліорацію) і нарощування виробничих потужностей, що згодом і має вплинути на зростання ВВП.

Отже, з урахуванням досвіду реалізації аграрної політики в країнах Європейського союзу та задля досягнення прогресивних тенденцій у розвитку аграрного сектору економіки в Україні, можна зазначити про необхідність таких заходів:

1) зміни соціально-економічних відносин в сільській місцевості в напрямі зростання людських цінностей;

2) активної участі сільських громад у розробленні і реалізації стратегій місцевого розвитку;

3) підтримки фермерських домогосподарств як основної структурної одиниці сільського господарства;

4) оптимізації ендогенного потенціалу сільської економіки і формування її мультимоделі [2];

5) формування інституційних основ цивілізованого ринку землі в Україні шляхом створення відповідної правової бази [4];

6) зростання застосування інновацій для підвищення технічної ефективності і продуктивності;

7) впровадження європейського досвіду, особливо в напрямку гармонізації національних цілей аграрної політики з основними правилами CAP ЄС;

8) зближення законодавчих норм і посилення ролі неформальних інститутів в бізнес-процесах, сприяння соціальній відповідальності і т. д. [15].

9) використання європейського досвіду для удосконалення механізму оптимізації трансфертного ціноутворення, зокрема ефективного впровадження плану BEPS;

Сільськогосподарські реформи можуть сприяти структурним перетворенням, особливо в Україні як у країні з великою часткою зайнятості в сільському господарстві [16].

Висновки з проведеного дослідження. Висвітлюючи проблеми аграрного сектору економіки України в підсумку дослідження, одними з основних можна назвати як недофінансування сектору з боку держави, так і низьке фінансове забезпечення інвестиційного розвитку.

Працюючи над вирішенням цієї проблеми, держава впровадила програму субсидій на період 2017–2021 рр. сільськогосподарським компаніям, які експортують свою продукцію. Крім того, що на цьому етапі цих заходів фінансування недостатньо, вони більше спрямовані на корпоративні структури, а не на фермерські господарства, частка яких серед сільськогосподарських підприємств доходять до 75%.

Водночас великі агропромислові підприємства, які отримують державні субсидії, до того ж переводять частини своїх прибутків за кордон за допомогою схем трансфертного ціноутворення. Перерозподіл прибутку між українськими компаніями та відповідними підприємствами в офшорних низькоподаткових юрисдикціях та заниження цін угод між такими партнерами призводить до недоотримання країною значних сум податків. Однак, беручи до уваги розміри агрохолдингів, їхній вплив також не можна недооцінювати. Вони створюють значну частку ВВП країни, регулюють ціни на продукти харчування, впроваджують нові технології в аграрний сектор економіки, а також створюють робочі місця. Діяльність цих компаній може мати доволі великий позитивний вплив на економіку країни, але за умови чіткого регулювання їхньої діяльності та прибутків. Саме тому у сукупності з політикою боротьби з витоком прибутку в Україні розглядається питання вдосконалення законодавства у сфері трансфертного ціноутворення.

Досвід ЄС у питанні оптимізації ТЦУ, сконцентрований в розроблених ним документах, особливо щодо імплементації правил BEPS, повинен бути використаний Україною в процесі розроблення національного законодавства для зближення з європейським.

Дослідження європейського досвіду розвитку аграрного сектору економіки дає змогу виявити найбільш сильні сторони і надалі запропонувати напрями їх застосування в Україні, такі як: розвиток внутрішнього аграрного ринку; встановлення дієвого контролю над експортом і імпортом агропродовольчої продукції та проблемою виведення прибутків за схемами трансфертного ціноутворення; зміна механізму державної фінансової підтримки малих і середніх виробників продовольства; мотивація суб'єктів аграрного ринку залучати фінансові ресурси шляхом поліпшення інвестиційного клімату в сільському господарстві; виділення кредитів на реконструкцію і модернізацію сільськогосподарських підприємств, що дасть змогу знизити собівартість сільськогосподарської продукції. А також якісна реформа ринку землі, яка вкрай необхідна для забезпечення необмеженого обігу сільськогосподарських земель, що в довгостроковій перспективі має надати позитивний ефект на весь аграрний сектор економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України: вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.04.2020).
2. Kutsmus N. Agricultural Development in Ukraine: Institutional Changes and Socio-Economical Results. *КНУВ*. 2017. Vol. 2. № 55. P. 84–99. URL:

http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-af355a39-d503-47c4-8b66-ce99adab7936/c/05_PDFsam_KNUV_52_popraviony.pdf.

3. Топ 100 латифундистів України. *Національний Агробоптал «Latifundist.com»* : вебсайт. URL: <https://latifundist.com/rating/top100#> (дата звернення: 28.04.2020)

4. Danylenko A. The Moratorium on Agricultural Land Sale as a Limiting Factor for Rural Development. *The Common Agricultural Policy of the European Union – The Present and the Future, Non-EU Member States Point of View*, ed. M. Wigier, A. Kowalski, series "Monographs of Multi-Annual Programme". 2018. № 74.1. P. 97–112. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3203449.

5. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 № 294-IX/ Верховна Рада України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T190294?an=2436&scop=82079&fcp=82155> (дата звернення: 24.04.2020)

6. Сільське господарство України. Статистичний збірник. С. 25. Київ – 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf

7. Офіційний сайт «Ukrainian Club of Agrarian Business» : вебсайт. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/v_ukraini_stalo_menshe_agroholdingiv#_ftn1 (дата звернення: 27.04.2020)

8. Названы ТОП-10 агроэкспортеров Украины. *Національний Агробоптал «Latifundist.com»* : вебсайт. URL: <https://latifundist.com/novosti/46010-nazvany-top-10-agroeksporterov-ukrainy> (дата звернення: 27.04.2020)

9. Договір про заснування Європейського економічного співтовариства. (поточна редакція від 01.01.2005 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017 (дата звернення: 20.04.2020)

10. Pe'er G. A greener path for the EU Common Agricultural Policy. *Science*. 2019. Vol. 365. № 6452. P. 449–451. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.aax3146>.

11. Фаціо Т. Переміщення прибутку при експорті сільськогосподарських продуктів з України. *Commons*. 2019. URL: <https://commons.com.ua/uk/peremishennya-pributku-pri-eksporti-silskogospodarskih-produktiv-z-ukrayini/#footnote-marker-1-1> (дата звернення: 16.04.2020)

12. Трансфертное ценообразование: украинский и мировой опыт. *Cai & Lenard*. 2012. URL: <https://c-n-l.eu/ru/media/research/transfer-pricing-ukrainian-and-world-experience?download> (дата звернення: 04.04.2020)

13. Кифак А. Трансфертне ціноутворення: зібрати не можна відпустити. *Закон і Бізнес*. 2019. URL: https://zib.com.ua/ua/139031-transfertne-cinoutvorennia_zibrati_ne_mozhna_vidpustiti.html (дата звернення: 02.05.2020)

14. Agricultural sector of Ukraine. *National Investment Council*. 2018. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/binaries/agroberichtenbuitenland/documenten/rapporten/2018/07/04/ua-report-investment-council-ua-agriculture/agro-small.pdf> (дата звернення: 19.04.2020)

15. Zinchuk, T., Kutsmus, N., Kovalchuk, O., Dankevych, V., Usiuk, T. Institutional Transformation of Ukraine's Agricultural Sector. *Review of Economic*

Perspectives. 2017. Vol.17. № 1. P. 57–80. DOI: <https://doi.org/10.1515/revecp-2017-0003>.

16. E. Dabla-Norris, G. Ho, A. Kyobe. Structural Reforms and Productivity Growth in Emerging Market and Developing Economies. 2016. *Working Paper* No. 16/15. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Structural-Reforms-and-Productivity-Growth-in-Emerging-Market-and-Developing-Economies-43686> (дата звернення: 10.04.2020)

REFERENCES:

1. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 23 April 2020).

2. Kutsmus, N., Kovalchuk, O., & Dankevych, V. (2017) Agricultural Development in Ukraine: Institutional Changes and Socio-Economical Results. *KNUV* (electronic journal), vol. 2, no. 55, pp. 84–99. Available at: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-af355a39-d503-47c4-8b66-ce99ad-ab7936/c/05_PDFsam_KNUV_52_poprawiony.pdf (accessed 12 April 2020).

3. Top 100 latifundist Ukraine (2014, January 1) Available at: <https://latifundist.com/rating/top100#> (accessed 28 April 2020).

4. Danylenko, A., Sokolska, T., & Shust, O. (2018) The Moratorium on Agricultural Land Sale as a Limiting Factor for Rural Development. The Common Agricultural Policy of the European Union – The Present and the Future, Non-EU Member States Point of View, Ed. M. Wigier, A. Kowalski, Series "Monographs of Multi-Annual Programme" no.74.1. Warsaw 2018, pp. 97–112. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3203449 (accessed 28 April 2020).

5. Zakon Ukrainy, Verkhovna Rada Ukrainy, vid 14.11.2019 № 294-IX, «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik». (2020, April 13). Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/T190294?an=2436&scop=82079&fcop=82155> (accessed 24 April 2020)

6. State Statistics Service of Ukraine (2019) AGRICULTURE OF UKRAINE, Kyiv: Derzhanalitinform. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf (accessed 24 April 2020).

7. Ofitsiyniy sait «Ukrainian Club of Agrarian Business» (2019, July 22) Available at: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/v_ukraini_stalo_menshe_agroholdingiv#_ftn1 (accessed 27 April 2020).

8. Natsionalnyi Ahroportal «Latifundist.com» (2019, July 2) Available at: <https://latifundist.com/nov->

[osti/46010-nazvany-top-10-agroeksporterov-ukrainy](https://latifundist.com/nov-osti/46010-nazvany-top-10-agroeksporterov-ukrainy) (accessed 27 April 2020).

9. Doghovir pro zasnovannya Jevropejskoho Spiljnoty (2005, January 1). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017 (accessed 20 April 2020).

10. Pe'er, G., Zingrebe, Y., Moreira, F., Sirami, C., Schindler, S., Müller, R., Lakner, S. (2019) A greener path for the EU Common Agricultural Policy. *Science* (electronic journal), vol. 365, no. 6452, pp. 449–451. Available at: <https://doi.org/10.1126/science.aax3146> (accessed 3 April 2020).

11. Faccio, T. (2019) Peremishhennja prybutku pry eksporti siljsjoghospodarsjkykh produktiv z Ukrainy [Relocation of profits from the export of agricultural products from Ukraine]. *Commons* (electronic journal). Available at: <https://commons.com.ua/uk/peremishhennya-pributku-pri-eksporti-silskogospodarskih-produktiv-z-ukrayini/#footnote-marker-1-1> (accessed 16 April 2020).

12. Cai & Lenard (2012) TRANSFERTNOE TSENO-OBRAZOVANIE: UKRAINSKIY I MIROVOY OPYT [TRANSFER PRICING: UKRAINIAN AND WORLD EXPERIENCE]. Available at: <https://c-n-l.eu/ru/media/research/transfer-pricing-ukrainian-and-world-experience?download> (accessed 4 April 2020).

13. Kyfak, A. (2019) Transfertne cinoutvorennja: zibraty ne mozhna vidpustyty [Transfer pricing: cannot be released]. Available at: https://zib.com.ua/ua/139031-transfertne_cinoutvorennja_zibrati_ne_mozhna_vidpustiti.html (accessed 2 May 2020).

14. National Investment Council (2018) Agricultural sector of Ukraine. Available at: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/binaries/agroberichtenbuitenland/documenten/rapporten/2018/07/04/ua-report-investment-council-ua-agriculture/agro-small.pdf> (accessed 19 April 2020).

15. Zinchuk, T., Kutsmus, N., Kovalchuk, O., Dankevych, V., & Usiuk, T. (2017) Institutional Transformation of Ukraine's Agricultural Sector. *Review of Economic Perspectives* (electronic journal), vol. 17, no. 1, pp. 57–80. Available at: <https://doi.org/10.1515/revecp-2017-0003> (accessed 14 April 2020).

16. Dabla-Norris, E., Ho, G., J Kyobe, A. (2016) Structural Reforms and Productivity Growth in Emerging Market and Developing Economies. *Working Paper* No. 16/15. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Structural-Reforms-and-Productivity-Growth-in-Emerging-Market-and-Developing-Economies-43686> (accessed 10 April 2020).